

RINGEN VAN STELTLOPERS, MEEUWEN EN STERNS IN 1995

verslag van de Steltloperringgroep FFF

Klaas Koopman

Sinds 1980 verzamelt de Steltloperringgroep van de Fryske Feriening foar Fjildbiology wetenschappelijke vogelgegevens door het ringen van steltlopers, meeuwen en sterns. Dit artikel doet verslag de resultaten in 1995. Speciale aandacht wordt geschonken aan vangsten en terugmeldingen van de Visdief en aan de biometrie van de Regenwulp.

inleiding

In 1980 werd de steltloperringgroep opgericht. Aanvankelijk werd jaarlijks een verslag gemaakt waarin ook voor twee soorten een uitwerking van verzamelde gegevens werd opgenomen. Door allerlei omstandigheden was deze werkwijze niet vol te houden, onder andere door de tijd die het kostte met meerdere mensen tot een eindprodukt te komen. Tegenwoordig zijn computerprogramma's op de markt waarmee op eenvoudige wijze goede tekeningen gemaakt kunnen worden, zowel kaarten met terugmeldingen van geringde vogels als grafieken. Ik wil daarom weer proberen tot een jaarlijks verslag te komen waarin van één soort de ringmeldingen en van een andere soort de biometrie (maten en gewichten) wordt uitgewerkt. Deze uitwerkingen zijn globaal van aard zonder al te veel statistische bewerkingen en literatuuronderzoek. In publicaties elders komen deze aspecten aan de orde.

veldwerk

Evenals in voorgaande jaren bestond het ringwerk in 1995 vooral uit nachtelijke vangsten met mistnetten (Holwerd) en het vangen van vogels op het nest met nestvallen (Holwerd, Hoogkerk, Leeuwarden). Tabel 1 toont de totale aantallen gevangen vogels in 1995.

Het vangen met mistnetten in het voorjaar bij Holwerd, in vroegere jaren soms zo succesvol, is de laatste jaren matig als gevolg van slecht vangweer op de beschikbare vangdagen. Alleen op 14 april kon worden gevangen. In de zomer en herfst is het vangen daarentegen de laatste jaren meestal wel succesvol. Van juli tot en met oktober kon in elf nachten worden gevangen. In totaal werden bij Holwerd met mistnetten 1061 vogels gevangen. Van enkele soorten werden de tot nu toe gerealiseerde jaarmaxima overschreden: Kanoetstrandloper (83), Bonte

strandloper (529), Kleine strandloper (3) en Zwarte ruit (4). Hoewel het geen nieuw jaarmaximum betreft, was ook de vangst van Tureluurs erg goed. Daarnaast werden opmerkelijke aantallen gevangen van Bergeend (12), Wintertaling (8) en Veldleeuwrik (4). Nieuw in de vangsten was een Kleine mantelmeeuw.

Ook het vangen van broedvogels met nestvallen verliep dit jaar weer goed. Op 11 dagen werd bij Holwerd gevangen, hoewel door regen op 17 juni vroegtijdig moest worden gestopt. In totaal werden 272 vogels gevangen,

met vooral grote aantallen Scholeksters en Visdieven. Hoewel de situatie enkele malen kritiek was, is slechts een betrekkelijk gering deel van de nesten op de laagstgelegen delen van de kwelders en van de zomerpolders op Holwerd-Oost verloren gegaan door hoog water. Daarentegen zijn zeer veel legfels van de Kokmeeuw verloren gegaan als gevolg van predatie van Zilvermeeuwen. Door het koude weer, al of niet in combinatie met predatie, is op Holwerd-Oost vrijwel niets terecht gekomen van de legfels van Visdieven. Op Holwerd-West is wel

soort	1995	1990	1991	1992	1993	1994
Scholekster	155	344	235	168	115	113
Kluut	31	68	46	39	73	47
Kievit	2	-	-	3	2	-
Bontbekplevier	3	1	6	3	9	-
Goudplevier	-	1	-	1	1	-
Zilverplevier	26	40	28	13	39	1
Kanoetstrandloper	83	47	56	35	69	-
Krombekstrandloper	1	5	16	1	9	-
Kleine strandloper	3	-	-	-	2	-
Bonte strandloper	529	195	201	494	258	115
Kemphaan	0	-	13	-	4	-
Bokje	1	-	-	-	-	-
Watersnip	1	-	3	-	-	-
Grutto	1	1	1	4	4	1
Rosse grutto	6	14	6	6	15	2
Regenwulp	13	2	3	14	28	7
Wulp	14	7	9	6	7	2
Zwarte ruit	4	-	1	1	1	-
Tureluur	225	33	145	253	210	107
Groenpootruiter	-	-	-	-	2	1
Bosruiter	-	-	2	-	-	-
Oeverloper	1	-	3	-	-	1
Steenloper	5	-	-	1	10	-
Kokmeeuw	204	107	166	328	202	249
Stormmeeuw	42	9	10	20	20	8
Kleine mantelmeeuw	1	-	-	-	-	-
Zilvermeeuw	11	6	6	14	9	6
Grote mantelmeeuw	1	-	-	-	-	-
Visdief	85	48	41	60	69	56
Noordse stern	3	2	4	4	1	-
totaal	1451	930	1002	1468	1159	716

Tabel 1. Totale aantallen gevangen volgroeide steltlopers, meeuwen en sterns in 1995. Ter vergelijking zijn ook de aantallen van 1990-1994 opgenomen.

succesvol gebroed met plaatselijk veel jongen, waarvan er 57 zijn geringd. Op het dak van de Frico te Leeuwarden werden op 1 juni 19 Visdieven op het nest gevangen. Door het koude weer is dit jaar (nagenoeg) niets van deze legsels terechtgekomen. Op 22 juni zouden we de jongen ringen. We troffen slechts 20 jongen aan die voor een groot deel in een slechte conditie waren en soms reeds stervende waren.

Op de vloeivelden van de Suikerunie te Hoogkerk werden 111 Kokmeeuwen op het nest gevangen. Hier broedden dit jaar circa 850 paar. Ik probeer jaarlijks 10% van deze broedvogels te vangen. Daar ik echter begin mei een week met vakantie ben geweest, kon het vangen pas op 14 mei beginnen. Na eind mei kan hier echter nauwelijks meer gevangen worden door de snel hoger wordende vegetatie van brandnetels en distels. Betreden hiervan geeft kans op vertrappen van legsels en jongen. Om die reden is hier dit jaar ook slechts één Visdief op het nest gevangen.

Met het wilsternet (slagnet, oorspronkelijk bedoeld voor vangst van Goudplevieren) werd eenmaal gevangen waarbij slechts acht Scholeksters werden bemachtigd.

terugmeldingen

In tabel 2 zijn alle in 1995 binnengekomen terugmeldingen opgenomen, ter-

Soort/Land	NL	BL	FR	GB	DF	PL	DK	NO	SV	SF	SU	GY	tot.
Scholekster	46				1								47
Kluut	2												2
Kanoetstrandloper	1				1				1				3
Bonte strandloper	12			2		1		1	1				17
Grutto	1												1
Wulp			1										1
Tureluur	9											1	10
Kokmeeuw	66			3						1			70
Stormmeeuw	2	1					1				1		5
Zilvermeeuw	3												3
Visdief	15		1										16

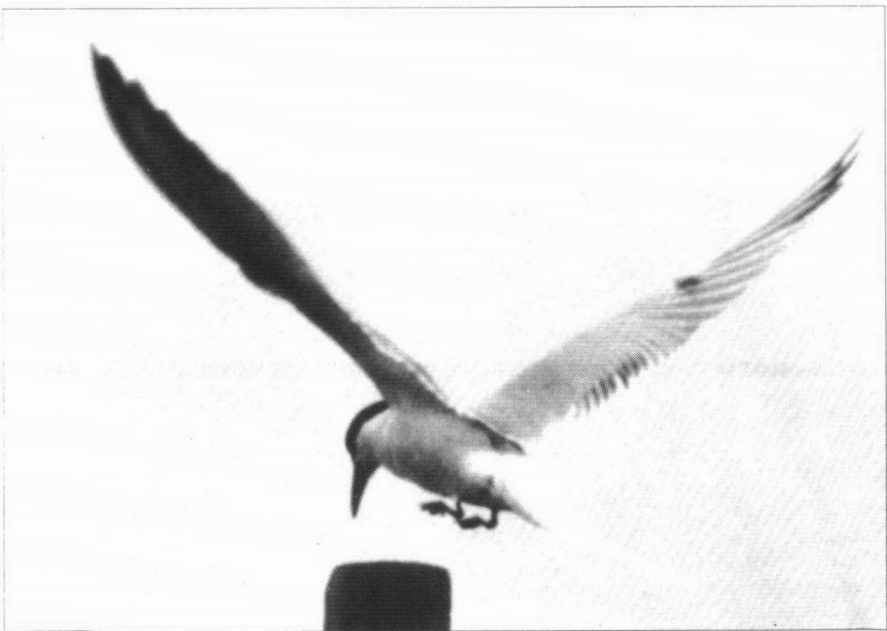
Tabel 2. Aantal terugmeldingen opgenomen in het archief van de ringgroep in 1995. NL = Nederland, BL = België, FR = Frankrijk, GB = Groot-Brittannië, DF = Duitsland, PL = Polen, DK = Denemarken, NO = Noorwegen, SV = Zweden, SF = Finland, SU = Europees Rusland incl. Baltische Staten, GY = Sierra Leone

wijl in tabel 3 de details van enkele bijzondere terugmeldingen zijn vermeld (pagina 13). De grote aantallen terugmeldingen van Scholekster en Visdief uit Nederland worden voor een aanzienlijk deel veroorzaakt door het terugvangen van zelf geringde vogels. Van de bij Holwerd op het nest gevangen Scholeksters en Visdieven waren respectievelijk 27% en 10% reeds in voorgaande jaren geringd. De Scholekster toont zich hierbij zeer plaatstrouw. De vele terugmeldingen van de Kokmeeuw uit Nederland hebben voor een groot deel betrekking op afgelezen ringen met een kijker in de stad Groningen van bij Hoogkerk geringde broedvogels.

De terugmelding van een Tureluur uit Sierra Leone is de eerste uit dit land en de tweede uit West-Afrika (eerder werd een terugmelding uit Ivoorkust ontvangen). De vangst bij Holwerd van twee Tureluurs, als niet vliegvlug jong in het binnenland van Friesland door Cees Bil geringd, is erg waardevol. Zij geven aan waar de vogels aan de waddenkust vandaan komen. De Kokmeeuw met ringnummer 3.229.846 was de oudste Kokmeeuw, gevangen in 1995. Deze vogel was in 1986 ook reeds broedend bij Holwerd aangetroffen. De ring was intussen zo versleten dat deze vervangen moest worden. Een erg plaatstrouwe vogel door de jaren heen. In tegenstelling hiermee is de vangst van een Kokmeeuw op het nest bij Holwerd die als niet vliegvlug jong in Engeland was geringd.

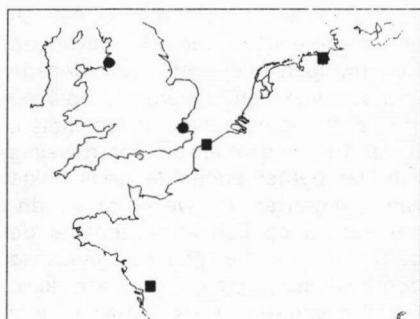
vangsten en terugmeldingen Visdief

In totaal werden vanaf 1980 tot en met 1995 569 volgroeide Visdieven gevangen, waarvan drie met het wilsternet, 23 met mistnetten en 543 op het nest. De vangplaatsen waren Earnewâld(3), Sint Nicolaasga (4), Leeuwarden (41), Hoogkerk (118), Groningse kust (54) en Holwerd (349). Van de gevangen Visdieven waren 62 reeds geringd: 50 door ons zelf ter plaatse als volwassen vogel (18 in het zelfde jaar en 32 in voorgaande jaren) en één door ons zelf elders, 10 als niet vliegvlug jong en één als onvolwassen vogel. Ook twee doodgevonden vogels in de broedtijd bij Holwerd die elders als niet vliegvlug jong waren geringd beschouw ik als broedvogels, waardoor van 13 broedvogels iets bekend is over de herkomst. De 507 door ons

Visdief

foto onbekend

Figuur 1. Alle op het buitenland betrekking hebbende terugmeldingen van Visdieven (● = ringplaats, ■ = vindplaats).

geringde Visdieven leverden tot nu toe 15 terugmeldingen via het Vogeltrekstation op.

Van 12 als niet vliegvlug jong geringde vogels was slechts één ter plaatse (bij Holwerd) geringd. Van de overige waren 10 elders in Nederland geringd waarvan vijf door Arend Timmerman op Engelsmanplaat en één in Oost-Engeland (figuur 1 en 2). De status van de in West-Engeland op 23 augustus geringde onvolwassen vogel is onduidelijk. Visdieven lijken een geringe plaatstrouw aan hun geboortegebied te vertonen. Dit beeld kan vertekend zijn door het feit dat op veel plaatsen grote aantallen niet vliegvlugge jonge Visdieven zijn geringd, maar juist bij Holwerd niet. Blijft het feit dat 12 Visdieven in

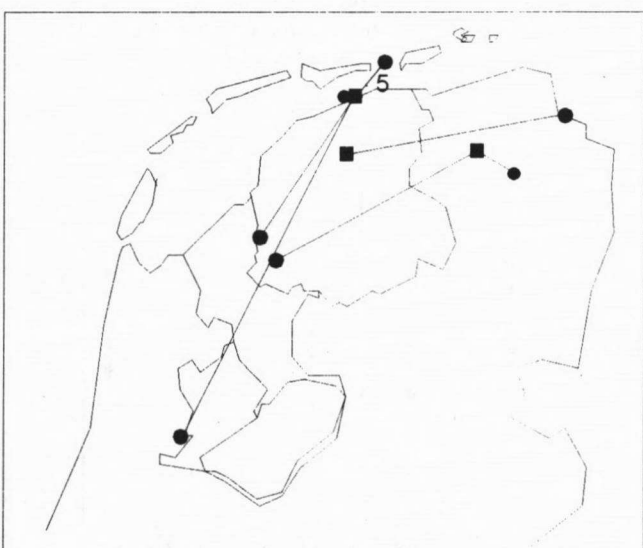
elk geval niet broedden in de directe omgeving van hun geboorteplaats. Sinds enkele jaren ringen wij bij Holwerd en Hoogkerk ook jonge Visdieven. De tijd zal leren of deze vogels later weer ter plaatse als broedvogel terugkeren en daar de bulk van de broedvogels vormen.

Zes van de 16 terugmeldingen van volwassen Visdieven (inclusief één door ons elders teruggevangen) hebben betrekking op dood gevonden vogels in de broedtijd in de directe omgeving van de ringplaats. Twee terugmeldingen uit Frankrijk van 18 september en 27 april duiden op respectievelijk wegtrek naar en terugkeer uit de Afrikaanse winterkwartieren. De status van de terugmelding uit het Duitse waddengebied van een op 20 juni dood gevonden Visdief is onduidelijk, maar zou kunnen duiden op verandering van broedplaats. Dit geldt zeker voor een Visdief van Holwerd die vijf jaar later broedend werd aangetroffen in Leeuwarden op het dak van de Frico. Bij de overige zes terugmeldingen uit Nederland werd viermaal het ringnummers afgelezen met een kijker, één vogel werd door een ringer gevangen en één dood gevonden.

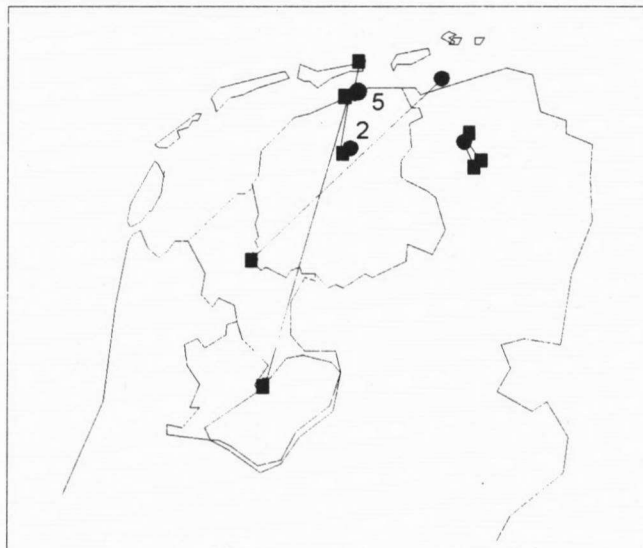
Volwassen Visdieven lijken meer plaatstrouw te zijn aan het eenmaal gekozen broedgebied dan jongen aan hun geboortegebied. Ook hier kan echter vertekening optreden, omdat er

elders in Nederland weinig volwassen vogels worden gevangen, zeker in de broedtijd. Het merendeel van de dood gevonden vogels op de broedplaatsen werd door ons zelf gevonden tijdens de ringwerkzaamheden.

Ook al zijn Visdieven redelijk plaatstrouw aan een eenmaal gekozen broedgebied, dan betreft dat wel een ruim gebied. Zo broedde bij Holwerd van de in volgende jaren teruggevangen vogels 30% aan de andere kant van de pier ($n = 20$) dan waar ze geringd waren. Opgemerkt moet hierbij wel worden dat vijf van de zes gevallen betrekking heeft op 1995. In dit jaar is van de broedpogingen op Holwerd-Oost niets terechtgekomen als gevolg van overfloeding, slecht weer en predatie, terwijl op Holwerd West in sommige kolonies wel succesvol is gebroed. Binnen hetzelfde broedseizoen kon geen uitwisseling van broedvogels tussen de oost- en westzijde van de pier worden vastgesteld ($n = 8$). Bij de Scholekster komt praktisch geen uitwisseling voor tussen beide zijden van de pier. De Scholekster is echter een solitair broedende vogel met een hoge mate van plaatstrouw aan een eenmaal gekozen territorium. Visdieven zijn daarentegen koloniebroeders. Kennelijk wordt jaarlijks een aantal kolonies gekozen op plaatsen die op dat moment geschikt lijken. Deze kolonies liggen zeker voor de waddenkust

Figuur 2. Ringvangsten van Visdieven die in Nederland werden geringd als nestjong en later als broedvogel werden teruggevangen (● = ringplaats, ■ = vindplaats). Het vermelde getal 5 heeft betrekking op vijf Visdieven. Zonder vermelding van een getal betreft het steeds één vogel.

Figuur 3. Alle terugmeldingen uit Nederland van als broedvogel geringde Visdieven (● = ringplaats, ■ = vindplaats), uitgezonderd eigen ringvangsten op de ringplaats. De vermelde getallen 2 en 5 hebben betrekking op de aantallen Visdieven die nabij de ringplaats teruggemeld (gevonden) zijn. In alle andere gevallen betrof het steeds één vogel.

in gebieden die veel te lijden hebben van overfloeding (onderlopend bij zeer hoog water). Bovendien kunnen als gevolg van slecht weer en daardoor slechte voedselomstandigheden en predatie door Zilvermeeuwen complete kolonies worden opgegeven. Elders wordt dan opnieuw alsnog een broedpoging gedaan.

biometrie van de Regenwulp

De Regenwulp is in Nederland een doortrekker die vooral in juli/augustus en in april/mei voorkomt op weg van de broedgebieden in Noord-Europa naar de Afrikaanse winterkwartieren en omgekeerd. Tijdens het verblijf in Nederland wordt overdag vooral in weilanden, vaak zelfs in gebieden met houtwallen en singels, voedsel gezocht. De nachten worden op gemeenschappelijke slaapplekken doorgebracht op boezemlanden, in ondiepe plassen en op kwelders. Op deze slaapplekken vangen wij de soort regelmatig in mistnetten (102) en in het verleden met een wilsternet (30). In totaal werden tot en met 1995 132 Regenwulpen gevangen op de volgende plaatsen: Garyp (5), Rotstergaast (10), Sint Nicolaasga (10), Drachten (30) en Holwerd (77). In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de biometrie van deze vogels en wordt gekeken wat die ons kan vertellen.

Regenwulpen kunnen niet op basis van uiterlijke kenmerken onderscheiden worden in mannen en vrouwen.

Vrouwen zijn zoals bij vele steltloper-soorten gemiddeld iets groter dan mannen, doch er is veel overlap. Daar komt bij dat diverse deelpopulaties ook weer iets in grootte verschillen. Volgens de literatuur komen in Nederland vooral Regenwulpen uit Noord-Europa van Scandinavië oostwaarts voor. Bij

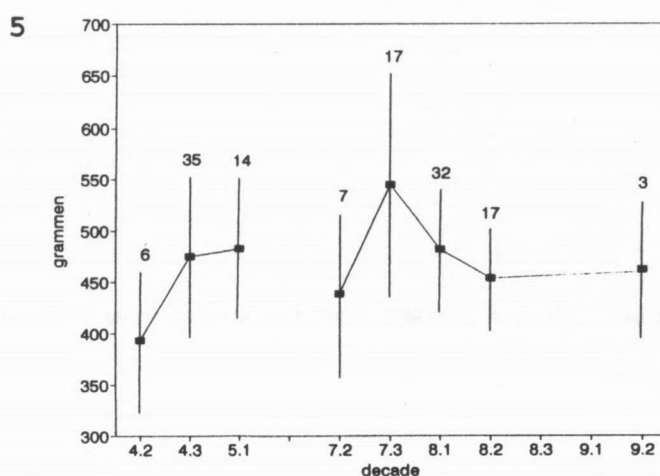
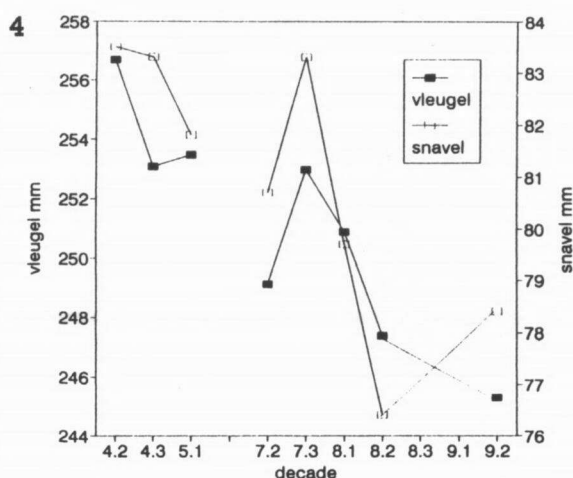
Regenwulp

foto onbekend

deze vogels hebben mannen gemiddelde vleugel- en snavelengtes van respectievelijk 248 en 78,6 mm en vrouwen 257 en 86,9 mm. Hierbij zijn de opgegeven vleugellengtes gecorrigeerd voor 2,5% krimp om maten van balgen (geconserveerde huiden van dode vogels) te kunnen vergelijken met maten van levende vogels. Het gemiddelde voor mannen en vrouwen samen is 252,5 en 82,75 mm. IJslandse vogels zijn groter maar trekken waarschijnlijk via Engeland en niet via Nederland.

In figuur 4 zijn de gemiddelde vleugel- en snavelengtes van de gevangen Regenwulpen gegeven per decade (periode van tien dagen). In april en mei is er weinig variatie in de maten. Bovendien verschillen de maten weinig van het eerdergenoemde gemiddelde van mannen en vrouwen. Een en ander zou er op kunnen wijzen dat de geslachten in die periode gelijktijdig doortrekken. Afgezien van een klein aantal gevangen vogels uit half juli met relatief kleine maten is er vanaf de derde juli-decade sprake van een geleidelijke afname van de maten. Voor zover er geen sprake is van verschillende doortrekkende deelpopulaties, zou dit er op kunnen duiden dat de eerste vogels mannen en vrouwen zijn, dat vanaf de derde juli-decade vooral vrouwen doortrekken en dat geleidelijk het aandeel mannen steeds groter wordt. Dit past in het patroon van veel steltloper-soorten inclusief de Regenwulp. Eerst verlaten de vogels die niet succesvol gebroed hebben de broedgebieden. De vrouwen verlaten de broedgebieden al wanneer de jongen nog niet vliegvlug zijn. De mannen verzorgen de jongen daarna tot deze zelfstandig zijn en trekken daarna weg. Weer een tijdje later trekken de jongen dan weg. Hoogst merkwaardig is dat wij nooit jonge vogels vangen. Kennelijk hebben deze een andere route.

In figuur 5 zijn de gemiddelde gewichten per decade gegeven. Half april komen de vogels met lage gewichten aan om hier vervolgens minstens 100 gram

Figuur 4. Gemiddelde vleugel- en snavelengte van Regenwulpen per decade. Voor de aantallen per decade zie figuur 5. Verklaring: 7.2. betekent 2e decade van juli enzovoorts.

Figuur 5. Gemiddelde gewichten van Regenwulpen per decade. Verklaring: 1) de getallen in de figuur geven de aantallen gevangen vogels per decade aan; 2) de verticale lijnen geven de spreiding (standaarddeviatie) in de meetwaarden.

ofwel 25% in gewicht toe te nemen (in de literatuur is zelfs sprake van 135 gram). De grote spreiding rond het gemiddelde zou kunnen duiden op steeds nieuw aankomende lichte vogels die opvetten en vervolgens verder trekken. In juli en augustus is er een minder duidelijke trend. Ook nu is er echter sprake van een grote spreiding in de gewichten die waarschijnlijk dezelfde oorzaak heeft als tijdens de voorjaars trek ook al omdat de afname van de vleugel- en snavel lengte in de tijd doet vermoeden dat er sprake is van een geleidelijke vervanging van

vrouwen door mannen. Er is één terugvangst van een eigen vogel. Deze werd 31 juli 1992 gevangen bij Holwerd en woog toen 590 gram. Op 4 augustus 1993 werd deze vogel ter plaatse teruggevangen, nu met een gewicht van 550 gram.

dankwoord

Rijkswaterstaat en de Suikerunie verleenden toestemming tot het betreden van respectievelijk de landaanwinningssystemen aan de Friese kust en de vloeivelden te Hoogkerk. De Frico ver-

leende toestemming om Visdieven te ringen op het dak van hun pand in Leeuwarden. Het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij verleende ontheffing van artikel 16 van de Natuurbeschermingswet waardoor het vangen van vogels aan de waddenkust mogelijk was. Aan allen komt mijn hartelijke dank toe. De volgende personen werkten mee aan het vangen van vogels: Cees Bil, Eddy Douwma, Jan Hulscher, Jaring Roosma, Dick Schut en Rob van Treuren.

publicaties

De volgende publicaties uit 1995 hebben (mede) betrekking op het materiaal verzameld door de ringgroep.

Dijk K. van & Majoor F. 1995. Afleren van metalen ringen bij Kokmeeuwen in Groningen en het Gooi. het Vogeljaar 43: 145-154.
Koopman K. 1995. Verschillen in ringvangsten en terugmeldingen bij Bonte Strandlopers. NSWG Nieuws 3: 8-9.
Koopman K. 1995. Steltloperingwerk door de FFF in de periode 1992-1994. Twirre 6 (4): 4-7.

Klaas Koopman, Diligencelaan 11, 9351 PR Leek

Soort	ringnummer	geslacht	leeftijd	ringdatum	ringplaats	vinddatum	vindplaats en -omstandigheden
Tureluur	Arnhem 1.268.235	-	1kj	21-08-1992	Holwerd	22-11-1994	Mayoboh, Sierra Leone, 09.30N 12.12W:gevangen en weer losgelaten
	Arnhem 1.309.016	-	pullus	20-05-1993	Roodkerk	15-08-1995	Holwerd: gecontroleerd
	Arnhem 1.325.054	-	pullus	03-06-1995	Garyp	12-08-1995	Holwerd: gecontroleerd
Kokmeeuw	Arnhem 3.229.846	-	pullus	28-06-1981	Holwerd	10-05-1986	Holwerd: gecontroleerd, broedend
						13-05-1995	Holwerd: gecontroleerd, broedend
	London ES 22.202	-	pullus	24-06-1992	Essex, Groot-Brittannië, 51.53N 01.13E	13-05-1995	Holwerd: gecontroleerd, broedend
Visdief	Arnhem K 845.288	-	na 2kj	19-06-1990	Holwerd, broedend	01-06-1995	Leeuwarden: gecontroleerd, broedend

Tabel 3. Enkele bijzondere terugmeldingen. De leeftijd van de vogel bij het ringen is als volgt vermeld: pullus is niet vliegvlug, kj = kalenderjaar (1kj = geboren in het jaar van ringen, 2kj is geboren in het jaar voorafgaand aan het jaar van ringen, enzovoorts). Bij ringplaats en vindplaats en -omstandigheden zijn vermeld: de buitenlandse ring- en vindplaatsen (met coördinaten), gecontroleerd = gevangen en weer losgelaten door ringer.